

International Holocaust Remembrance Alliance

Education Working Group Paper: Holocaust i drugi genocidi¹

Uvod

Jedno od glavnih pitanja kojeg postavljaju mnogi učitelji i nastavnici je zašto poučavati o holokaustu i zašto učiti o njemu kada postoji toliko puno drugih primjera masovne patnje različitih skupina tijekom povijesti? Nadalje, zašto poučavati o holokaustu i učiti o njemu kada se sada također čine zločini protiv čovječnosti?

Dobra upućenost i jasno razumijevanje holokausta, paradigme genocida, može pomoći učiteljima i nastavnicima u shvaćanju drugih genocida, masovnih zločina i kršenja ljudskih prava. Poučavanje o masovnim patnjama počelo je tek nakon Drugoga svjetskog rata ili, točnije, nakon holokausta, pokušaja nacista i njihovih suradnika da u potpunosti unište Židove u Europi. Djelomično se na temelju naših istraživanja o holokaustu razvilo cijelo područje studija o genocidu, pa su slijedom toga, zločini protiv Armenaca ponovno postavljeni u povijesne okvire, a znanstvenici proučavaju brojne druge primjere nečovječnosti, od masakra naroda Herero do staljinističkih ubojstava i progona, do nedavnih užasa u Središnjoj Africi, Sudanu i Kambodži.

Kao što je rekla dr. Linda Woolf, sa sveučilišta Webster, "Masovno nasilje, mučenje, kršenje ljudskih prava i maltretiranje ljudskih bića nije neka nova pojava u ljudskoj povijesti; dokumentacija o takvim događajima proteže se kroz cijelu povijest. Važno je razviti dublje razumijevanje psiholoških, kulturnih, političkih i društvenih korijena ljudske okrutnosti, masovnog nasilja i genocida. Moramo nastaviti istraživati čimbenike koji omogućuju pojedincima kolektivno i pojedinačno počinjenje zla/genocida i utjecaj apatičnih promatrača kao pogonskog goriva ljudskom nasilju. Iako je točan, predvidiv model masovnog nasilja/ljudske okrutnosti izvan mogućnosti ljudskih sposobnosti, naša je obveza razvijati model koji upućuje na znakove upozorenja i unaprijed određenih čimbenika ljudskog nasilja i genocida. S takvim informacijama možemo razvijati politiku, strategiju i programe čiji je cilj djelovati suprotno tim zločinima.

---

¹ Ovaj dokument služi samo za informaciju. Činjenične izjave dali su stručnjaci. ITF ne tvrdi da su one potpune, točne ili da je suglasan s navedenim mišljenjima. Niti ovaj dokument, ni bilo koje mišljenje izneseno u njemu ne predstavljaju službeno stajalište ITF-a ili njegovih država članica.

Ovom serijom dokumenata nudimo informacije i preporuke za učitelje i nastavnike koji žele poučavati o holokaustu, genocidu i zločinima protiv čovječnosti na komparativan način. Ti dokumenti uključuju:

- **Razlog** za komparativnu studiju koja se odnosi na holokaust i druge genocide i zločine protiv čovječnosti, s pregledom mogućih zamki koje je potrebno izbjeći.
- Istraživanje **odnosa između naziva** „holokaust“, „genocid“, „ratni zločini“ i „zločini protiv čovječnosti“.
- Uvod u podrijetlo naziva genocid kojeg je skovao Raphael Lemkin tijekom Drugoga svjetskog rata, njegovo uključivanje u međunarodno pravo i niz alternativnih **definicija** koje su ponudili znanstvenici.
- Pregled razvoja međunarodnog prava i institucija usmjerenih na **sprečavanje i kažnjavanje zločina protiv čovječnosti**.
- Prijedlozi mrežnih stranica s više informacija i savjeta za one koji žele **saznati više o genocidu**.

U dodatnom poglavlju navode se ključni sadržaji koje treba uzeti u obzir pri planiranju i održavanju nastave u kojoj se holokaust uspoređuje s drugim genocidima i zločinima protiv čovječnosti.

Zašto uspoređivati holokaust s drugim genocidima i zločinima protiv čovječnosti?

Iako je proučavanje povijesti holokausta središnji zadatak u velikom broju učionica i nastavnici i učenici često smatraju da se slični genocidni događaji također moraju obrađivati u nastavi. Međutim, znanje o drugim genocidima je često ograničeno. U nekim slučajevima samo su malobrojna istraživanja i iskazi svjedoka dostupni ili dohvatljivi nastavnicima, štoviše, informacije su često politizirane. Postavlja se stoga pitanje je li usporedba holokausta s drugim genocidima kvalitetnu mogućnost učenja za naše učenike. U ovom dijelu sažimamo niz važnih razloga zašto bi moglo biti vrijedno ponuditi takav komparativan pristup, ističemo neke izazove i zaključujemo s nekim razlozima ili programima koji ne bi trebali biti u pozadini komparativnog pristupa.

Zašto povezati ili usporediti holokaust s drugim genocidima, zločinima protiv čovječnosti i masovnim zločinima?

1. Često se smatrada je holokaust uzrok naše konceptualizacije naziva "genocid", koji je skovan tijekom Drugoga svjetskog rata u velikoj mjeri kao odgovor na zločine nacista i njihovih suradnika. Tako holokaust može biti ishodna točka i temelj za studij genocida.
2. Pri usporedbi holokausta spram drugih genocida i zločina protiv čovječnosti, trebalo bi biti moguće izoštriti razumijevanje ne samo o sličnostima između događaja nego i o ključnim razlikama. Pri tome nam se pruža prilika da bolje razumijemo poseban povijesni značaj holokausta i da nam učenje o holokaustu doprinese razumijevanju drugih genocidnih događaja. Po istoj logici, učenje o drugim genocidima može doprinijeti dubljoj spoznaji o holokaustu.
3. Kod usporedbe holokausta s drugim genocidima i zločinima protiv čovječnosti mogu se raspoznati zajednički obrasci i postupci u razvoju genocidnih situacija. Kroz razumijevanje procesa genocida i identificiranje etapa i znakova upozorenja, za nadati se da će nam ono dati doprinos u sprečavanju budućih genocida.
4. Učenici bi trebali shvatiti važnost holokausta za razvoj međunarodnog prava, sudova i odgovora međunarodne zajednice na genocid u suvremenom svijetu.

5. Usporedba holokausta s drugim genocidima može isto tako biti sredstvo kojim se mlade osobe upozoravaju na potencijalnu opasnost razvoja drugih genocida i zločina protiv čovječnosti danas. To može osnažiti svijest o njihovim vlastitim ulogama i odgovornosti u globalnoj zajednici.
6. Usporedba holokausta s drugim genocidima može pomoći u nadilaženju nedostatka spoznaje o drugim genocidima.
7. Znanje o holokaustu može također pomoći u razmatranju pitanja kako se suočiti s prošlošću u drugim društvima nakon genocida, kako zajednice reagiraju na genocid i kako preživjeli pokušavaju živjeti sa svojim iskustvom.
8. Nacionalna povijest neke zemlje može biti razlog za usporedbu holokausta s drugim genocidom: npr. zato što genocid igra važnu ulogu u nacionalnom pamćenju.

Također je važno napomenuti da postoji puno izazova u takvom komparativnom pristupu. Potrebno je paziti da se zaobiđe niz zamki:

1. Usporedba dvaju određenih povijesnih događaja bit će teška bez pomne povijesne kontekstualizacije, stoga to zahtijeva dobro razumijevanje obaju povijesnih događaja. Ovo je poseban izazov ako se uzme u obzir nedostatak edukacijskog materijala koji zapravo uspoređuje/dovodi u odnos holokaust s drugim genocidima.
2. Razlike između povijesnih događaja su jednako važne i bitne kao i njihove sličnosti i mora se paziti da se ne izjednačuje, umanjuje ili trivijalizira bilo holokaust ili genocidi koji se s njim uspoređuju.
3. Važno je upozoriti na razliku prilikom uspoređivanja genocida, što je moguće i opravdano, i uspoređivanja patnje pojedinačnih žrtava ili skupine žrtava, što nije moguće. Mora se paziti da se ne stvore hijerarhije patnje ili dopustiti da se vrijednost komparativne studije umanjí političkim ili društvenim pitanjima ili sjećanjima koja se međusobno nadmeću.

Važno je biti svjestan načela koja stoje u pozadini prilikom uspoređivanja holokausta s drugim genocidima. Stoga, postoje određeni razlozi ili strategije za usporedbu holokausta s drugim genocidima koje nisu plodne i koje se u svakom slučaju trebaju izbjegavati. Neke od njih su:

1. Stvara se poveznica s drugim genocidima radi prikrivanja nekih aspekata vlastite nacionalne povijesti, kao na primjer suradnja s nacističkom Njemačkom tijekom holokausta.
2. Holokaust se smatra sredstvom političke moći u suvremenoj politici, a poveznica s holokaustom se uspostavlja iz političkih razloga.
3. Povezanost s drugim genocidima stvara se radi umanjenja ili trivijalizacije holokausta.

Ključni pojmovi: Značenje pojmova „holokaust“, „genocid“, „zločin protiv čovječnosti“ i „ratni zločin“.

U popularnim gledištima, od medijskih rasprava do svakodnevnog razgovora, niz pojmova koji se odnosi na masovne zločine – „zločini protiv čovječnosti“, „ratni zločini“, „genocid“ i „holokaust“ – često se koriste izmjenjivo, a ponekad se stječe dojam da ti pojmovi imaju isti značaj. Iako se ti pojmovi često spominju u istom kontekstu i mogu se dovesti u vezu, svaki od njih ima vrlo određeno i specifično značenje. Tri od tih naziva – zločini protiv čovječnosti, genocid i ratni zločini – odnose se na pravne kategorije kao i na akademske koncepte. Važno je napomenuti da su pravne kategorije vrlo strogo definirane.

Radi jasnijeg promišljanja i razumijevanja, važno je da učitelji i nastavnici pomognu svojim učenicima u shvaćanju različitih značenja svakog od navedenih pojmova.

Zločini protiv čovječnosti su rasprostranjeni ili sustavni napadi na civilno stanovništvo, bez obzira radi li se o državljanima ili strancima i bez obzira jesu li napadi počinjeni u vrijeme rata ili u mirnodopskim uvjetima. Napadi mogu primjerice poprimati oblik ubojstva, istrebljenja, prisilnoga raseljavanja, ropstva, silovanja, mučenja i drugih neljudskih djela. Kod zločina protiv čovječnosti, radi se u biti o kršenju zajedničkih ljudskih prava i vrijednosti. Ovo je također krovna kategorija pod koju spadaju i „ratni zločini“ i „genocid“ u međunarodnom pravu.

Ratni zločini su kaznena djela koja su počinjena tijekom oružanih sukoba, a naziv se odnosi na teška kršenja pravila ratovanja. Ta su pravila određena u nizu međunarodnih sporazuma, a ponajprije u Ženevskim konvencijama. Namjera pravila ratovanja je zaštita civila, žena, djece, ratnih zarobljenika te bolesnog ili ranjenog vojnog osoblja tijekom oružanih sukoba. Djela kao mučenje, uništenje imovine i ubijanje civila ili taoca može se definirati kao ratni zločini kao i neodgovorno razaranje gradova, naselja i sela ili svaka vrsta pustošenja koja nije opravdana vojnom potrebom. Ratni zločini se čine kao dio veće političke ili vojne kampanje.

Genocid se odnosi na koordinirano i planirano uništenje skupine osoba (prema tome kako počinitelji definiraju „skupinu“). Dok je genocid gotovo uvijek popraćen masovnim ubojstvima, ovaj je zločin pokušaj uništenja skupine, ne nužno ubojstva svakog člana te skupine. Neki nazivaju genocid "zločin nad zločinima". Drugi etiketiraju genocid kao krajnji zločin protiv čovječnosti jer je cilj genocida izbrisati dio čovječanstva.

Genocid je definiran 1948. UN-ovom *Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*. Prema toj konvenciji, djela koja čine genocid su ona koja su počinjena "u namjeri da se uništiti u potpunosti ili djelomično, nacionalna, etička ili vjerska skupina kao takva." Iako je ovo pravno primjenjiva definicija genocida, naziv genocid vremenski prethodi Konvenciji iz 1948. godine i

malo je znanstvenika koji su u potpunosti zadovoljni ovom definicijom, djelomično iz praktičnih problema u dokazivanju "namjere". Znanstvenici su desetljećima predlagali i raspravljali o nizu alternativnih definicija o tome što čini "genocid", često želeći proširiti popis skupina koje su sadržane u definiciji UN-a. (Neki primjeri alternativnih definicija navedeni su u popratnom dokumentu Definicija genocida.)

Holokaust, nacistički program prema kojem je trebalo ubiti sve europske Židove tijekom Drugog svjetskog rata sada je definiran kao genocid. Međutim, tijekom Nürnberških suđenja u neposrednom poraću, počinitelji nisu bili optuženi za zločin genocida nego umjesto toga za agresiju, ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i druge zločine (razlog tome je što zločin genocida nije uveden u međunarodno pravo do UN Konvencije o genocidu iz 1948. godine).

Holokaust se često naziva paradigmom genocida. Holokaust služi na mnogo načina kao mjerilo za druge genocide. Neki od razloga za to su:

- naziv "genocid" nije postojao prije holokausta, a skovao ga je 1943/1944. godine poljski židovski pravnik Raphael Lemkin kao odgovor na nacističke zločine
- holokaust je bio ekstremni oblik genocida u kojem su počinitelji htjeli uništiti skupinu ljudi nastojanjem da ubiju svakog člana te skupine
- holokaust je dobro dokumentiran, istražen i publiciran
- holokaust se smatra događajem koji je označio prekretnicu u povijesti svijeta
- utjecaj holokausta na današnje društvo na Zapadu je golem, jer se dogodio u srcu Europe, čvrsto mjesto koje zauzima u našem kolektivnom pamćenju znači da se drugi genocidi često promatraju i tumače kroz prizmu našeg shvaćanja holokausta.

Kako su ti pojmovi međusobno povezani?

U međunarodnom pravu, zločini protiv čovječnosti mogu se smatrati krovnom kategorijom međunarodnih zločina. Sljedeći zločini ulaze u tu kategoriju:

- genocid
- ratni zločini
- agresija.

Genocid se razlikuje od drugih zločina protiv čovječnosti s namjerom da se u potpunosti ili djelomično uništi određena skupina osoba. Drugi zločini protiv čovječnosti ne zahtijevaju tu specifičnu namjeru uništenja neke skupine.

Neki zločini protiv čovječnosti – kao korištenje prisilnog rad, masovna ubojstva civila, oduzimanje vlasništva i deportacija – mogu biti uvod u genocid ili dio njegova izvršenja.

Međutim, ti zločini protiv čovječnosti ne vode uvijek prema genocidu, niti su uvijek svi dio genocida.

Holokaust je naziv koji je dan jednom specifičnom slučaju genocida: pokušaju nacista i njihovih suradnika da unište Židove. Drugi genocidi koje su nacisti počinili tijekom Drugoga svjetskog rata su genocidi nad Poljacima i Romima. Sve su to bili pokušaji uništenja skupine osoba i svi su popraćeni masovnim ubojstvima. Međutim, genocid nad židovskim narodom je bez presedana obzirom na svoju potpunost: pokušaj nacista da ubiju do zadnjeg svakoga židovskog muškarca, ženu i dijete. Iako je taj pokušaj potpunog ubojstva bio osobito obilježje holokausta, važno je napomenuti da to ne čini dio definicije genocida. Genocid je definiran kao namjera uništenje neke skupine, a ne nužno ubojstvo svakog člana te skupine. I dok je holokaust ekstremni primjer genocida, ne smije ga se uzeti kao prag za definiciju genocida: drugi zločini ne bi trebali dosegnuti tako ekstremnu razinu da bi se definirali i kaznili kao genocid prema međunarodnom pravu.

Definicija genocida: Nekoliko primjera definicije genocida

Naziv "genocid" skovao je tijekom Drugoga svjetskog rata pravnik Raphael Lemkin u smislu namjernog uništenja nacionalnih skupina na temelju njihova kolektivnog identiteta. Lemkinova namjera bila je koristiti taj naziv da bi se uspostavio okvir u međunarodnom pravu prema kojem bi se spriječio i kaznio "zločin bez imena", kako ga je opisao britanski premijer Winston Churchill. Lemkin je pri tome bio izuzetno uspješan: 1948. godine uvjerio je Ujedinjene narode da izrade nacrt UN Konvencije o genocidu.

Međunarodna pravna definicija zločina genocida nalazi se u članku II. Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju genocida iz 1948. godine.

Članak II.: U ovoj konvenciji pod genocidom se podrazumijeva bilo koje od niže navedenih djela, počinjenih u namjeri da se potpuno ili djelomično uništi kao takva neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina kao:

- (a) Ubojstvo članova skupine.
- (b) Nanošenje teških fizičkih povreda ili mentalnog integriteta članova skupine.
- (c) Namjerno podvrgavanje skupine takvim životnim uvjetima koji sračunato trebaju dovesti do njezinog potpunog ili djelomičnog uništenja.
- (d) Uvođenje mjera radi sprečavanja rađanja unutar skupine.
- (e) Prisilno premještanje djece iz jedne skupine u drugu.

Dok je važno naglasiti da je ovo jedina pravna definicija genocida, ipak se mora napomenuti da se mnogi znanstvenici ne slažu s tom definicijom, smatrajući da je popis mogućih žrtava previše uzak ili da je potreba za dokazivanjem namjere previše zahtjevna. Niže navodimo neke druge ponuđene alternativne definicije.

Adam Jones, u svojem djelu *Genocid: Obuhvatni uvod* prikupio je sljedeći izbor akademskih definicija genocida koje bi učiteljima i nastavnicima te učenicima mogle biti korisne u njihovu promišljanju. Neki se znanstvenici pojavljuju više puta, što naznačuje razvoj ideja tijekom vremena u ovoj još uvijek aktualnoj raspravi.

Peter Drost (1959)

Genocid je namjerno uništenje fizičkog života individualnih osoba zbog njihove pripadnosti nekom ljudskom kolektivu kao takvom.

Vahakn Dadrian (1975)

Genocid je uspješan pokušaj dominantne skupine, kojoj je dodijeljena formalna ovlast i/ili pretežan pristup svim izvorima moći, da prisilom ili ubojitom silom smanji broj manjinske skupine čiji se konačno trajno istrebljenje smatra poželjnim i korisnim i čija je odgovarajuća ranjivost bitan čimbenik koji doprinosi odluci o genocidu.

Irving Louis Horowitz (1976)

[Genocid je] strukturno i sustavno uništenje nedužnih ljudi od strane državnog birokratskog aparata. Genocid predstavlja sustavan napor da se tijekom vremena uništi nacionalno stanovništvo, obično neka manjina ... [i] služi kao temeljna politička mjera kojom se osigurava konformizam i sudjelovanje građanstva.

Leo Kuper (1981)

Slijedit ću definiciju genocida koja je navedena u Konvenciji [UN-a]. To ne znači da se slažem s definicijom. Baš suprotno, mislim da je glavni propust u isključivanju političkih grupacija s popisa zaštićenih skupina. U suvremenom svijetu su političke razlike u najmanju ruku isto tako bitne kao osnova masakra i uništenja kao i rasne, nacionalne, etničke ili vjerske razlike. Također su genocidi protiv rasnih, nacionalnih, etničkih ili vjerskih skupina općenito posljedica političkog sukoba ili su neposredno povezani s njime. Međutim, ne vjerujem da bi stvaranje novih definicija genocida pomoglo kada već postoji međunarodno priznata definicija i Konvencija o sprečavanju genocida koja bi mogla postati osnova za učinkovitije djelovanje, bez obzira koliko je ograničena koncepcija na kojoj počiva. Međutim, kako bi isključenje političkih skupina obezvrijedilo analizu, slobodno ću se pozvati ... na postupke likvidacije ili istrebljenja protiv njih.

Genocid je namjerno uništenje, djelomično ili u potpunosti, vlade ili njezinih predstavnika rasne, spolne, vjerne, plemenske ili političke manjine. Može obuhvaćati ne samo masovna ubojstva nego i izgladnjivanje, prisilno odvođenje te političko, ekonomsko i biološko ugnjetavanje. Genocid uključuje tri glavne sastavnice: ideologiju, tehnologiju i birokraciju/organizaciju.

Yehuda Bauer (1984)

[Genocid je] planirano uništenje, od sredine 19. stoljeća, rasne, nacionalne ili etničke skupine kao takve sljedećim sredstvima: (a) selektivno masovno ubojstvo elita ili dijelova stanovništva; (b) uklanjanje nacionalne (rasne, etničke) kulture i vjerskog života u namjeri „odnarođivanja“; (c) porobljavanje u istoj namjeri; (d) uništenje nacionalnoga (rasnog, etničkog) gospodarskog života, u istoj namjeri; (e) biološko desetkovanje otimanjem djece ili sprečavanje normalnog obiteljskog života, u istoj namjeri ... [Holokaust je] planirano fizičko uništenje iz ideoloških ili pseudo-vjerskih razloga svih pripadnika nacionalne, etničke ili rasne skupine.

John L. Thompson i Gail A. Quets (1987)

Genocid je stupanj uništenja društvenog kolektiva od strane bilo kojih predstavnika, bilo kojom namjerom, usmjerenim akcijama koje su izvan priznatih konvencija zakonitog ratovanja.

Isidor Wallimann i Michael N. Dobkowski (1987)

Genocid je namjerno, organizirano uništenje, djelomično ili u potpunosti, rasnih ili etničkih skupina od strane vlade ili njezinih predstavnika. Može obuhvaćati ne samo masovna ubojstva nego i prisilno odvođenje (etničko čišćenje) sustavno silovanje i ekonomsko i biološko ugnjetavanje.

Henry Huttenbach (1988)

Genocid je bilo koji čin koji ugrožava samo postojanje neke skupine.

Helen Fein (1988)

Genocid je niz usmjerenih akcija od strane počinitelja radi uništenja kolektiva putem masovnih ili selektivnih ubojstava članova skupine i suzbijanja biološke i društvene reprodukcije kolektiva. To se može ostvariti putem nametnute zabrane ili ograničenja reprodukcije članova skupine, povećanjem stope mortaliteta novorođenčadi i prekidom veze između reprodukcije i socijalizacije djece u obitelji ili skupini podrijetla. Počinitelj može predstavljati državu žrtve, drugu državu ili drugi kolektiv.

Frank Chalk i Kurt Jonassohn (1990)

Genocid je jedan oblik jednostranoga masovnog ubojstva u kojem država ili drugo tijelo namjerava uništiti skupinu kako nju i njezine pripadnike definira počinitelj.

Helen Fein (1988)

Genocid je kontinuirana usmjerena akcija počinitelja da neposredno ili posredno fizički uništi kolektiv zabranom biološke i društvene reprodukcije članova skupine, koja traje bez obzira na predaju žrtve ili odsutnost njezine prijetnje.

Steven T. Katz (1994)

[Genocid je] je aktualizacija namjere, bez obzira na uspješnost provedbe, da se u potpunosti ubije bilo koja nacionalna, etnička, vjerska, politička, društvena, rodna ili ekonomska skupina, kako ih već počinitelj definira, bilo kojim sredstvom.

(*Napomena* u izmjeni Adama Jonesa iz 2000. godine glasi "djelomično ili u potpunosti ubiti ...").

Israel Charny (1994)

Genocid u općem smislu znači masovno ubijanje znatnog broja ljudi, koje se ne čini tijekom vojne akcije protiv vojnih snaga priznatog neprijatelja, u uvjetima suštinske bespomoćnosti žrtve.

Irving Louis Horowitz (1976)

Genocid je ovdje definiran kao *strukturno i sustavno uništenje nedužnih ljudi od strane državnog birokratskog aparata*. Genocid znači fizičko raščlanjenje i likvidaciju osoba u velikim razmjerima, pokušaj onih koji vladaju da postignu potpuno uništenje osoba jednog naroda.

(*Napomena*: Horowitz podržava „oprezno razlikovanje [židovskog] holokausta od genocida”; on također spominje „fenomen masovnog ubojstva za kojeg je genocid sinonim”.)

Barbara Harff (2003)

Genocidi i politocidi su promicanje, izvršavanje i/ili impliciranje suglasnost kontinuiranih politika vladajućih elita ili njihovog predstavnika – ili u slučaju građanskog rata, bilo koje suprotstavljanje vlasti – s ciljem potpunog ili djelomičnog uništenja zajednice, političke ili politizirane etničke skupine.

Sprečavanje i kažnjavanje zločina protiv čovječnosti

Kažnjavanje nacističkih zločina – razmeđe u međunarodnom kaznenom pravu

Temelji razvoja međunarodnog kaznenog prava stvoreni su suđenjima i presudama Međunarodnih vojnih sudova u Nürnbergu i Tokiju nakon Drugoga svjetskog rata. Od Vestfalskog ugovora iz 1648. godine uvriježena je doktrina ne miješanja u poslove drugih država. Sada, nekih 300 godina kasnije, zločini koje su počinili nacisti, njihovi saveznici i suradnici smatrani su tako strašnima da čine zločine protiv čovječnosti kojima se moglo suditi na prvom održanom međunarodnom kaznenom sudu.

Ta suđenja, koja su privukla međunarodnu pozornost, prvi put u povijesti su pokazala da se svaki pojedinac, bez obzira na čin, može smatrati odgovornim za zločine sukladno međunarodnom pravu i da se to može sankcionirati na međunarodnoj razini. Poglavitito su na sudu u Nürnbergu privedeni pravdi, prema međunarodnom pravu, glavni njemački ratni zločinci, uključujući vodeće državne dužnosnike i vođe nacističke stranke. Okrivljeni su optuženi za zavjeru za vođenje rata (za planiranje ratova za proširenje nacističke Njemačke), zločina protiv mira (za invaziju u zemlje koje nisu predstavljale prijetnju), ratnih zločina (za brutalnost prema civilima u okupiranim državama i protiv ratnih zarobljenika) i zločina protiv čovječnosti (posebno zločin holokausta – masovno ubojstvo Židova u Europi).

Suđenja u Nürnbergu nisu bila važna samo za razvoj međunarodnog humanitarnog prava nego i za zakon pojedinačne kaznene odgovornosti. Međunarodni sud je u ovom slučaju prvi put procesuirao zločine međunarodnih dimenzija, počinjene kao dio državne politike.

Postupak uspostave međunarodnog kaznenog prava dalje je razvijan 1948. godine pravnom definicijom zasebnog zločina genocida. UN Konvencija o sprečavanju genocida bila je neposredan odgovor na zločine nacista i njihovih suradnika.

Koja je uloga Međunarodnog kaznenog suda i drugih međunarodnih sudova?

Nakon uspostave sudova u Nürnbergu i Tokiju te od UN Konvencije o sprečavanju genocida prošlo je dugo vremena dok nisu poduzeti daljnji koraci u razvoju i provedbi međunarodnog kaznenog prava. Ti su koraci, međutim, bili važni: kao odgovor na masovna kršenja ljudskih prava i kao mjera za ponovnu uspostavu međunarodnog mira i sigurnosti, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda osnovalo je Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju 1993. godine i 1994. godine Međunarodni kazneni sud za Ruandu. Stvaranje tih sudova, a potom i drugih pravnih tijela za Sierra Leone, Kambodžu i Libanon odraz je rastuće odlučnosti u međunarodnoj zajednici da se takvi zločini više ne toleriraju.

Međutim, u svakom su se slučaju osnovala zasebna tijela za specifične situacije, pa su tako sva tijela imala ograničen opseg. Ali želja za sudom s nadležnošću procesuiranja zločina protiv međunarodnog prava, bez obzira gdje su počinjeni, dovela je do stvaranja Međunarodnog kaznenog suda (International Criminal Court – ICC) 1998. godini. S podrškom više od 110 država i nekoliko aktualnih slučajeva i istraživanja, ICC je postao važnim instrumentom kojim se osigurava da počinitelji gnjusnih zločina i masovnih zlodjela ne izbjegnu gonjenje i kaznu.

Kako funkcioniraju ta međunarodna pravosudna tijela?

Međunarodni kazneni sudovi za Jugoslaviju i Ruandu nadležni su za gonjenje osoba odgovornih za ozbiljna kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Ona uključuju zločine protiv čovječnosti, ratne zločine i genocid. Ti su sudovi sudili brojnim osobama okrivljenim za genocid i donijeli su važne presude u pogledu genocida. Države su dužne surađivati s odgovarajućim međunarodnim sudom u istraživanju i gonjenju osoba optuženih za počinjenje teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

Sudove je uspostavilo Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda sukladno svojim ovlastima da čuva mir i poduzima vojne i civilne mjere „radi uspostave međunarodnog mira i sigurnosti“. Odluke koje donosi Vijeće sigurnosti pravno su obvezatne za sve države članice Ujedinjenih naroda. Obveza država za suradnjom s tim sudovima prevladava sve druge obveze i uključuje provedbu uhidbenih naloga, izručivanje i davanje pristupa dokazima.

Međunarodni kazneni sud također je dobio mandat nadležnosti nad najozbiljnijim međunarodnim zločinima: genocid, zločini protiv čovječnosti i ratni zločini. Nedavno je također odlučeno da se zločin agresije dodijeli u nadležnost ICC-a, ali ta odluka još nije stupila na snagu.

Članice ICC-a obvezne su u potpunosti surađivati sa sudom u istraživanju i gonjenju zločina. Ta obveza postaje univerzalna kada Vijeće sigurnosti dodijeli neki predmet sudu. Sud će djelovati samo ako nacionalni pravosudni sustav ne istražuje ili goni neki slučaj ili kada su nacionalni postupci neučinkoviti. Uz to, ICC sudi samo onima koji su optuženi za najteže zločine. U tom pogledu ICC nije samo sud kojem se može pribjeći kao zadnje sredstvo, već doprinosi i jačanju nacionalnih mjera za provedbu pojedinačne odgovornosti u međunarodnim zločinima.

Zar se nije ništa promijenilo?

Kada se uči o holokaustu, nije neuobičajeno da učenici razmišljaju o kasnijim i kontinuiranim djelima genocida i zločina protiv čovječnosti diljem svijeta, misleći da se ništa nije promijenilo. Međutim, iako se svijetu još uvijek nanose ožiljci takvim zločinima te iako su mehanizmi za njihovo sprečavanje još uvijek nedostavno učinkoviti, ipak je došlo do velikih promjena u tome kako međunarodna zajednica gleda na ta zlodjela i kako reagira na njih.

Međunarodni sudovi i tribunalni važni su u suzbijanju nekažnjavanja i u sprečavanju budućih kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava. Oni igraju važnu ulogu u stvaranju osjećaja pravde za žrtve pogođenih zajednica i za ohrabrivanje nacionalnih mjera pomirenja. Osim toga, razvili su značajan odvraćajući učinak.

Niz riješenih slučajeva pokazuje međunarodnoj zajednici da se čak najviši politički i vojni vođe, bez obzira na njihov moguć imunitet, mogu optužiti na najteže zločine

Saznaj više o genocidu: Korisne poveznice za daljnje informacije i savjete

Informacije i obrazovanje

Memorijalni muzej holokausta u Sjedinjenim Državama nudi povijesne informacije o holokaustu, suvremenom genocidu i savjetima o poučavanju. <http://www.ushmm.org/>

Human Rights Watch nudi rasprave o nizu pitanja iz područja ljudskih prava, podijeljena prema geografskim lokacijama. <http://www.hrw.org>

Stranica Ujedinjenih naroda o ljudskih pravima iscartava politike i ugovore koji se odnose na ljudska prava. <http://www.un.org/rights/>

Mrežni dokumentacijski centar za genocid Uz dokumente koji se odnose na određene genocide, daje također informacije o pravnim odredbama i zakonima o genocidu. <http://www.ess.uwe.ac.uk/genocide.htm>

Genocide Watch pruža pregled o raznim genocidima od 1945. godine <http://www.genocidewatch.org/genocidetable2005.htm>

Prevenција i aktivizam

Prevent Genocide International, osim informacija o aktualnim i prošlim genocidima predlaže i oblike aktivizma u borbi za okončanje genocida. <http://www.preventgenocide.org/>

The Aegis Trust <http://www.aegistrust.org/> vodi kampanju protiv zločina protiv čovječnosti i genocida. Aktivnosti zaklade uključuju: istraživanje, politiku, poučavanje, pamćenje, rad s medijima, kampanje i humanitarna podrška žrtvama.

Genocide Intervention <http://www.genocideintervention.net/index.php>

Genocide <http://www.ppu.org.uk/genocide/> daje informacije za učitelje i nastavnike, učenike i njihove roditelje

Projekt za sprečavanje genocida – The Genocide Prevention Project
<http://www.preventorprotect.org/>

Radna skupina za sprečavanje genocida – Genocide Prevention Task Force

<http://www.usip.org/programs/initiatives/genocide-prevention-task-force>

Mrežne stranice na kojima se istražuju specifični slučajevi zločina protiv čovječnosti

Američki Indijanci: <http://www.nmai.si.edu/>

Armenija: <http://www.armenian-genocide.org/>

Bosna: <http://www.cco.caltech.edu/~bosnia/>

Kambodža: <http://www.yale.edu/cgp>

Istočni Timor: <http://www.yale.edu/gsp/east-timor/>

Ruanda: <http://www.hrw.org/reports/1999/rwanda/>

Sudan: <http://www.darfurgenocide.org/>

Ukrajina: <http://www.infoukes.com/history/famine/index.html>